

**Selman YILMAZ, Türkiye’de Toplumsal ve Dini Değişimin İzleri: Ak Parti İktidarında Nereden Nereye, Ankara: Grafiker Yayınları, 2019, 262 s., ISBN: 978-605-2233-62-7**

**Figen BALAMİR** 

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,  
Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.  
[fgnbalamir@gmail.com](mailto:fgnbalamir@gmail.com)

Geliş / Received: 22.10.2021 Kabul/Accepted: 10.12.2021 Yayın/Published: 31.12.2021

**Atıf/Citation:** Balamir, Figen. “ Türkiye’de Toplumsal ve Dini Değişimin İzleri: Ak Parti İktidarında Nereden Nereye”. *akif* 51/2 (2021), 250-255.

**DOI:** <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.11>



“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)”

Kritiğini yaptığımız bu kitap Ankara Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Selman Yılmaz’ın 2019 yılında tamamladığı çalışmasına aittir. Yazar, örneklem olarak belirlediği 420 öğretmen üzerinden Ak Parti iktidarının son on beş yılındaki toplumsal değişimin analizini yapmaktadır. Kitapta “Türk halkı gerçekten dindarlaşmış mıdır? Yoksa dinden uzaklaşmış mıdır? “Çevre”deki halk “merkez”leşmeye mi başlamıştır?” gibi birçok soru, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kurumlarda çalışan öğretmen profilindeki değişim aracılığıyla yanıtlanmaktadır. Uzun soluklu bir araştırmanın ürünü olan kitapta bulunan zengin içerik, din ve toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi somutlaştırıcı bulgular eşliğinde okuyucular için “hafıza tazelenmesi” de sağlamaktadır.

### **1. Selman Yılmaz Kimdir?**

Selman Yılmaz, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde tamamlamıştır. “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili” adlı çalışmasıyla yüksek lisansını tamamlayan Yılmaz, Pittsburgh Üniversitesi’nde “State, Politics, and Religion: Effects of Political and Social Change on the Relationship between State and Religion in Turkey, 2002-2012” adlı çalışmasıyla da doktorasını tamamlamıştır. Uluslararası dergilerde yayınlanmış birçok makaleye sahip olan yazar,

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

## **2. Öğretmenler ve Din**

Din olgusu toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığı kadar toplumsal çatışmaların da kaynağı olabilmektedir. Özellikle kültürle dinin ayrılamaz bir biçimde harmanlanmış olması toplumsal değişim süreçlerinde dinin değişime karşı gösterdiği direnci artırmakta bunun sonucunda da toplumsal gerilimlere neden olabilmektedir. Bunun yanında Cumhuriyet tarihi boyunca din, yönetici elitler tarafından kimi zaman Batılı olmanın önünde bir engel kimi zaman da laik Cumhuriyet yapısına karşı bir tehdit olarak algılanmış ve kontrol altında tutulmak istenmiştir. Tüm bu süreçlerin oluşturduğu gerilimler yıllar boyunca dinin muasır medeniyetler seviyesine ulaşma anlamında pozitif değişimin önünde bir engel olup olmadığı hususunda tartışmalar oluşturmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca yaşadığımız bu tartışmaların yanı sıra son yıllarda kimi zaman Ak Parti iktidarının ilk yıllarında gördüğümüz üzere toplumun muhafazakârlaştığı ve gün geçtikçe diğer İslam ülkelerine benzediği yönünde tartışmalara, kimi zaman da son 5-10 yıldır gördüğümüz üzere dinin gücünün azalıp deizm dalgasının arttığı yönündeki tartışmalara şahit olmaktayız.

Elimizdeki kitapta yazar, örneklem olarak belirlediği öğretmenlerin dindarlık düzeyindeki değişimi üzerinden yukarıdaki sorulara yanıt aramaktadır.

## **3. Neden Öğretmenler?**

Çalışmada hem Din Sosyolojisi alanında öğretmenlerin dini tutum ve pratikleriyle ilgili çalışmaların yetersiz olmasından hem de gelecek nesiller üzerindeki tesirlerinden dolayı öğretmenler örneklem grubu olarak seçilmiştir. Bu açıdan araştırma alanda çift yönlü bir fayda sağlayarak önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Verilerin 420 öğretmenden toplandığı çalışmanın temel problemi, Ak Parti iktidarının ilk 15 yılında merkez çevre geçirgenliğinin arttığından dolayı, muhafazakâr kadroların kamu kuruluşlarında daha fazla yer aldığı, buna bağlı olarak okullardaki öğretmen profilinin de değiştiği şeklinde belirlenmiştir.

Bu temel probleme yanıt aramak amacıyla Selman Yılmaz, öğretmenlerin dini tutum ve davranışlarında yıllar içerisinde meydana gelen değişimi inceleyerek

Türkiye’deki dindarlaşıma veya dinden uzaklaşma düzeyini, içinde bulunduğumuz zaman bağlamında ortaya koymaktadır. Ayrıca bu araştırma, Türkiye’de dini değişimin geleceği hakkında da önemli ipuçları vermektedir.

Araştırmanın bir diğer önemi de Ak Parti iktidarı özelinde, genel olarak Türkiye’nin din ile olan mücadelesi konusunda hafızamızı tazelememize olanak sağlamasıdır. Bunun yanı sıra kitabın dikkate değer bir faydası da din ve toplumsal değişim konusunda açık ve anlaşılır teorik bir çerçeve sunmasıdır. Bu kısım, özellikle alana yeni girenlere “öncü bilgi sunma veya alana aşinalık kazandırma” açısından oldukça doyurucu bilgiler içermektedir.

Selman Yılmaz, Türkiye’de son yıllarda “dindarlığın azaldığı ve özellikle gençlerin dinden uzaklaştığı” şeklindeki yorumlar ile Ak Parti iktidarının ilk yıllarında gündeme gelen “Türk toplumunun dindarlaştığı” yorumları arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Hâlbuki bu iki görüş de herhangi bir bilimsel araştırmaya dayanmayan sağlıklı yorumlardır. Genel anlamda toplumların dindarlaştığı veya dinden uzaklaştığı şeklindeki sonuca varmak için belirli aralıklarla tekrarlanan karşılaştırmalı araştırmaların yapılması gerekmektedir. Türkiye’de siyasi partiler veya özel kuruluşların yaptırdığı kamuoyu araştırmaları sağlıklı veriler sunmaktan uzaktır.

Yılmaz, İstanbul Bahçelievler’deki öğretmenlerin dini algı ve temayüllerini analiz etmek amacıyla, 2005 yılında tamamladığı araştırmasının devamı niteliğinde sayılabilecek bu çalışmasını Bursa il merkezindeki 420 öğretmenin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Çalışmanın alan araştırması kısmı nicel yöntem kullanılarak 2018-2019 yıllarında tamamlanmıştır. Böylelikle öğretmenlerin 15 yıl içindeki dini algı ve davranışlarındaki değişim analiz edilmiştir.

Kanımızca örneklem olarak öğretmenleri seçmek isabetli olmuştur. Zira öğretmenlerin çocuklar üzerindeki tesiri bilinmektedir. Diğer taraftan yazarın da belirttiği gibi Cumhuriyet tarihi boyunca iktidarlar, kendi ideolojilerini çocuklara öğretmenler aracılığıyla aktarmışlardır. Ak Parti iktidarıyla beraber kamu kurumlarında önceden çalışma imkânı bulamayan muhafazakârlar çalışma fırsatına kavuşmuş; Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullardaki öğretmen profili de bu süreçten etkilenmiştir. Buna bağlı olarak yazarın 2005 yılında yapmış olduğu araştırmayla kıyaslandığında bu

çalışma sonucuna göre öğretmenlerin temel inanç ve ibadetlerinde belirgin bir artış olmuştur.

Kitabın tamamında konuya hâkim olduğunu gördüğümüz yazar, konunun hem “içinde” hem de “dışında” bir konumdadır. Zira din ile ilgili araştırmalarda konuya “dışarıdan” bakış, çoğu kez araştırmacıların birçok gerçeği göz ardı etmesine yol açarken; “içeriden” bakış da bazı savunmacı refleksleri harekete geçirerek araştırmanın nesnelliğine gölge düşürebilir. Bu iki duruş arasında “orta” bir konumda durmayı tercih eden yazar, verileri yorumlarken geniş bakış açısıyla oldukça nesnel tutum sergilemektedir.

#### **4. Değişim ve Din**

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Kuramsal çerçevenin yer aldığı birinci bölümün ardından, araştırma yöntemi, örneklem seçimi ve katılımcıların profilini içeren ikinci bölüm gelmektedir. Üçüncü bölüm araştırma bulguları ve analizlerden oluşmakta; dördüncü bölüm ise “Toplumsal ve Dini Değişimin Günümüze Yansımaları” başlığı altında incelenmektedir.

Kitapta yazar Allah, peygamber, Kur’an-ı Kerim ve halk inançları gibi birçok konuyu çeşitli değişkenler üzerinden açıklayarak öğretmenlerin din anlayışlarındaki değişime odaklanmaktadır. Örneğin halk inançlarından “Kur’an okunmuş suyun şifa vereceğine inanmak” şeklindeki inanca sahip olanlar, % 80 oranında mesleğin başındaki genç öğretmenlerdir. Yılmaz’ın da belirttiği gibi son yıllarda Hollywood tabanlı filmlerde mistik unsurlar oldukça yoğun bir şekilde yer almaktadır. Bu filmler genelde genç kesimin ilgisini çektiğinden, bu oranın yüksekliğini bu filmlerin dini inançlar üzerindeki tesirine bağlamak da mümkündür. Başörtüsünün dini emir olduğuna genç öğretmenler daha fazla oranda inanırken, ileri yaştaki öğretmenler başörtüsüne siyasi bir sembol olarak yaklaşmaktadırlar. Araştırmadaki bulgulardan biri de, 20-30 yaş grubundaki öğretmenlerin 40 yaş üstüne göre daha inançlı olup; 31-40 yaş grubundakilere göre ise daha düşük inanç düzeyine sahip olduklarıdır.

#### **5. Toplumsal ve Dini Değişimin Günümüze Yansımaları**

Yılmaz’ın çalışması Türkiye’nin toplumsal değişiminde dinin kronolojik analizini de sunmaktadır. Yazarın buradaki önemli hareket noktası “merkez-çevre” gerilimidir. Özellikle Cumhuriyet döneminde laiklik “merkez” tarafından sahiplenilerek

çağdaşlaşmanın aracı olarak görülmüş; “çevre” ise gericiliğin temsili olarak karşı kutupta konumlandırılmıştır. İki kesimin kültürel ayrışmasını da derinleştiren bu keskin ayrımın en önemli etkilerinden biri de “çevre”nin eğitim alanına kuşkuyla bakması ve yukarıya doğru sosyal hareketliliğin oldukça daralmasıdır. Çok partili hayata geçişle bu durum önemli ölçüde değişse de zorlu süreçlerden geçen muhafazakâr kesimin merkeze dâhil olma çabaları, nihayet Ak Parti iktidarının ilerleyen yıllarında sonuç vermiştir. Diğer taraftan “çevre”nin “merkez”e dâhil olduğunun en önemli göstergelerinden biri olan muhafazakâr kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, bazı çevrelerde halkın dindarlaştığı yorumlarına sebep olmuştur. Oysa bu durumun Türkiye’deki dindarlaşmanın arttığına göstergesi olmayıp, fırsat eşitliğinin sağlanması neticesinde muhafazakârların refah düzeyinin ve özgürlüklerinin artmasının bir sonucu olduğunu düşünebiliriz. Yazar da bu yönde bir açıklama yaparak halkın dindarlaştığını başörtülü kadınların sayısal olarak artmasına bağlayan yorumların gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir. Ayrıca Ak Parti iktidarı döneminde başörtülü kadınların sayısal olarak arttığına dair bilimsel bir kanıt olmaması Yılmaz’ın görüşünü kuvvetlendirmektedir.

#### **6. Ak Parti’nin Merkezleş(eme)mesi ve Simgesel Sermayesizlik Durumu**

Araştırma, çeşitli çevrelerde Ak Parti’nin gittikçe “merkez”leşmeye ve halktan kopmaya başladığı; parti yetkililerinin ülkedeki birçok sorunun sebebini “dış güçler”e bağladığı şeklindeki yorumların dikkat çektiği 2019 öncesi dönemde yapılmıştır.

Yılmaz, Ak Parti’de meydana gelen bu durumun DYP ve ANAP gibi partilerin halktan kopuş sürecini çağrıştırdığını belirtmektedir. Kitaptaki diğer önemli bir tespit de Ak Parti iktidarında “çevre”nin kültürel sermayeden yoksunluğudur. Bürokraside İktidar, gücü elinde bulundursa da kültürel sermayeye sahip olamayan “çevre”nin simgesel sermayeye de sahip olmayacağı bir gerçektir. Bu anlamda “kültürel olarak iktidar olmak” uzun zaman gerektiren bir süreçtir. Yazar da buna dikkat çekerek “çevre”nin “merkez”e intikalinin henüz gerçekleşmediğini savunmaktadır.

Türkiye’nin Ak Parti iktidarı sırasındaki dindarlık düzeyindeki değişimin boyutlarını anlamamızı sağlayacak değerli verileri barındıran bu çalışma, uzun soluklu bir emeğin ürünüdür. Kitabın başlığında araştırmanın öğretmenler ile yapıldığını vurgulayan bir ifade veya kavramın belirtilmemesi, bir yönüyle içerikteki zengin analizin özel bir başlıkla sınırlandırma riskini bertaraf etmektedir. Şayet başlık “Ak Parti

Döneminde Öğretmenler Örneği Üzerinden Türkiye’de Dini Değişim” şeklinde olsaydı kitabın tamamına dağılmış öğretmenler ile ilgili çalışma beklentisi okuyucuyu hayal kırıklığına uğratabilirdi. Zira çalışmada öğretmenler sadece içeriğin bir kısmını oluşturmaktadır. Birinci bölümdeki uzun kuramsal çerçevenin daha kısa tutulup bu bölümün ortasından itibaren İslam’ın Türkiye’deki geçirdiği evrelerden daha ayrıntılı bahsetmek araştırma bulgularını zihnimize canlandırmamıza daha iyi olanak sağlayabilirdi. Kitabın önemli bir eksikliği olarak da indeks kısmının olmamasıdır. Bunun dışında Yılmaz’ın bu kitabı, hem derli toplu bir zihin tazeleme imkânı sağlayan hem de önümüzdeki yıllarda dinin Türkiye toplumunda izleyeceği süreci tahmin edebilmemize imkân veren önemli bir çalışmadır.

